

Boganmeldelser.

Chr. Bruun: Peter Frederik Suhm, 18. Oktbr. 1728—7. Septbr. 1798. En Levnetsbeskrivelse. Med ... Portræter ... København, Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad. 1898. (504 + 84 S.) (12 Kr.).

Som Prædikerer taler om alle jordiske Tings For-gængelighed, saaledes skrev ogsaa Suhm i sine »Blandede Tanker«: »Indprent dig, at om hundrede Aar, og maaske længe før, bliver Intet tilovers af dit Navn, dine Arbejder og Alt, hvad du har gjort; at Alting er ej Andet end en Sæbeboble af prægtige Farver«. Vel er Suhms Navn ikke glemt, og netop hundrede Aar efter hans Død rejste Overbibliothekar Chr. Bruun ham et stort og smukt Monument, — men hans Arbejder, hans Bøger staa nu ulæste, og Ingen tager dem mere ned fra Boghylden. Ikke blot Suhms Samtidige, men ogsaa senere Forfattere (C. Molbech f. Ex.), have betegnet hans Værker som »udødelige«, lovet dem et Liv »saalænge det danske Tungemaal varer«. Og dog have Tiderne forandret sig saa fuldstændigt, at, bortset fra en enkelt Historiegransker, læser Ingen, Ingen dem nu. Vanitas vanitatum, et omnia vanitas!

Overbibliothekar Bruun har i Hundred-Aaret efter hans Død atter fremmanet Suhms Navn for os. Han

Boganmeldelser.

Chr. Bruun: Peter Frederik Suhm, 18. Oktbr. 1728—7. Septbr. 1798. En Levnetsbeskrivelse. Med ... Portræter ... København, Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad. 1898. (504 + 84 S.) (12 Kr.).

Som Prædikerer taler om alle jordiske Tings For-gængelighed, saaledes skrev ogsaa Suhm i sine »Blandede Tanker«: »Indprent dig, at om hundrede Aar, og maaske længe før, bliver Intet tilovers af dit Navn, dine Arbejder og Alt, hvad du har gjort; at Alting er ej Andet end en Sæbeboble af prægtige Farver«. Vel er Suhms Navn ikke glemt, og netop hundrede Aar efter hans Død rejste Overbibliothekar Chr. Bruun ham et stort og smukt Monument, — men hans Arbejder, hans Bøger staa nu ulæste, og Ingen tager dem mere ned fra Boghylden. Ikke blot Suhms Samtidige, men ogsaa senere Forfattere (C. Molbech f. Ex.), have betegnet hans Værker som »udødelige«, lovet dem et Liv »saalænge det danske Tungemaal varer«. Og dog have Tiderne forandret sig saa fuldstændigt, at, bortset fra en enkelt Historiegransker, læser Ingen, Ingen dem nu. Vanitas vanitatum, et omnia vanitas!

Overbibliothekar Bruun har i Hundred-Aaret efter hans Død atter fremmanet Suhms Navn for os. Han

har givet et i høj Grad sympathetisk Billede af denne Mand; han har skrevet en overordentlig læseværdig Biografi, og at hans Redegørelse for Suhms Liv og Arbejde er bleven saa fyldig, maa Læserne, der jo ikke selv vove at granske Skrifterne, takke ham for. Selvfølgelig vedrører den største Del af Bogen ikke særligt Nationaløkonomisk Tidsskrift, og lades derfor her uomtalt, men ogsaa paa Omraader, der særligt interessere nationaløkonomiske Læsere, viste Suhm sig som »en af vort Folks mærkelige Mænd«, og noget af det herhenhørende skal her nævnes.

Allerede i Drengesaarene begyndte Suhm at sysle med literære Arbejder. I 1740—42, da han var 12—14 Aar, begyndte han at skrive en dansk og en norsk, en østrigsk, en ungarsk Historie, den gamle Historie, foruden at han oversatte og gjorde Uddrag af forskellige latinske og græske Klassikere. I 1743 begyndte han »at samle til en almindelig Geografi«; i 1744 tog han fat paa den jødiske Historie; i 1745 gik han videre i de angivne Retninger, samlede Materiale til en Udgave af flere af de græske Talere, tog fat paa historiske Arbejder som »Fruentimmernes Historie«, »berømmelige Mænds Historie«. I 1748 begyndte han at skrive »Dissertatio de Saxonis Grammatici historiae autoritate et fide«. I 1750 kom hertil forskellige Collectanea til flere af de oldenborgske Kongers Historie, til de gamle Svenskes og de gamle Russers Historie, til Dronning Margrethes og Canuti Sancti Historie etc. etc. »Af vor store Baron Holbergs Skrifers Læsning er jeg ellers først kommen paa de Tanker ogsaa at skrive Bøger«, staar der i hans Journal for 1742. Og »man maa«, bemærker Bruun, »paa ingen Maade tro, at alle

disse Skriverier var som skrevne af en overmoden Skoledreng; thi de vare alvorlige, med Flid udførte Arbejder, af hvilke flere senere bleve trykte«. Til den historiske Skribentvirksomhed, der senere hen jo blev den alt overvejende, sluttede der sig i de yngre Aar ogsaa en ret omfattende æsthetisk, og sociale, økonomiske og politiske Anskuelse udtaltes ofte. I et Skrift om Adelen fra 1748 udtaltes meget liberale Anskuelse og i et andet af Smaaskrifterne berørtes ogsaa, hvad man i en senere Tid kaldte »Kvindesagen«. Saa tidlig som midt i det forrige Aarhundrede har Suhm »udtalt den usædvanlige Mening, at Fruentimmer lige-saa vel burde beklæde Embeder som Mænd, og at derfor deres Opdragelse i mange Maader burde forandres«. I Afhandlingen: »Nærværende 18. Seculi Karakter« (i det Thronhjemske Videnskabernes Selskabs Skrifter 1761—68) udtales ligeledes meget liberale Anskuelse. Her findes bl. a. følgende Udtalelse: »Frihed i at tænke og skrive maa tillades. Al Lyst, alt Mod, al Tænke-Kraft betages Menneskene, saasnart de mærke, at et draget Sværd i en Spindel-Væv hænger over deres Hoveder. Onde Skrifter, tilstaar jeg, hæmmes vel nogenlunde paa saadan Maade, men gode kvæles ogsaa. Intet Principium er rigtigere end at lade Klinten voxe tilligemed Hveden. Det haver frembragt i England og Holland mange onde Skrifter, som inden kort Tid blive til Kræmmer-Huse, men jeg tør sige, end flere gode, der vare ved indtil Verdens Bygning falder«. Ved saadanne Udtalelser viste Suhm sig at være langt forud for sin Tid; men der findes ogsaa meget liberale økonomiske Anskuelse udtalte i samme Afhandling. Ligesaa i det Tidsskrift, Suhm

udgav 1761—65 under Titlen »Tronhiemske Samlinger, udgivne af Philaletho«, hvor man træffer de mest heterogene Sager. Her findes ogsaa en Afhandling »Om Oekonomien«, 1763. »Hvad der giver denne Afhandling sin Betydning er, at den indeholder en Kritik af Forholdene i Norge, baade hvad Agerdyrking, Fiskeri, Handel og Industri, f. Ex. Bjergværker, angaar, men tillige en Anvisning til Forbedring i de bestaaende Forhold. Suhm taler paa det ivrigste imod det store Forbrug af Brændevin og den udbredte Brændevinsdrikken; han fremsætter Forslag, som vistnok have forbavset mange paa den Tid, f. Ex.: »Alle Laug burde ophæves, thi de lægge Baand paa Vindskibeligheden«, »Finmarken burde have Frihed til at handle med alle Kongens Undersaatter uden Forskel. Det samme bør og siges om Island«. »Alle Monopolier burde afskaffes og aldrig herefter tillades«. Som man ser: Suhm er en erklæret Tilhænger af den fri Handel, han er en ren og skær Manchester-Mand«. Afhandlingen »Om Oekonomien« udkom som Bog i 1771, forsynet med nogle i meget frimodig Tone skrevne Anmærkninger.

Samme Aar som den nysnævnte Bog udkom, offentliggjordes »Essay sur l'État présent des Sciences, des Belles-Lettres, et des Beaux-Arts dans le Danemarck et dans la Norvegue. Par un Anglais. À. Friebourg, 1771«. Trykkestedet er fingeret; Bogen udkom i København og »Englænderen« er Suhm. Af Forsigtigheds-Hensyn mente han den Gang at burde bevare Anonymiteten. Skriftet indeholder en skarp Kritik af forskellige offentlige Forhold.

Ligeledes i 1771 begyndte Suhm Udgivelsen af et

Hefte-Skrift med Titel: »Samlinger, udgivne af Peter Friederich Suhm«. Her findes bl. a. en Lovtale over »Skrive-Frihed«, forfattet efter d. 14. September 1770, den Dag da Forordningen om Censurens Ophævelse og om Indførelse af uindskrænket Trykkefrihed blev udstedt. Ikke alene prises Skrive-Friheden her, men Afhandlingen har ogsaa Interesse derved, at Suhm i den stærkt anslaaer nationale Streng. Forøvrigt fremsættes eller antydes forskellige Reform-Forslag, f. Ex. Offentlighed i Commerce- og Finance-Sager, »hvilke ere blevne holdte som Helligdomme og skjulte Liggendefæ iblandt os. Det var derfor nyttigt, om i vore offentlige Tidender blev aarligen indrykket tilforladelige Udtog af alle vore Stæders Told-Bøger, saa vel over indsom udgaaende Varer, saa og at de Fortegnelser bleve udgivne, som ere indløbne over alle Indvaanernes Antal og Tilstand i alle Kongens Riger og Lande, og at herefter paalidelige Lister bleve udgivne over alle Døde, Fødte, Ægteviiede, af begge Køn, Antallet af alle Haandværker etc. grundet paa bemeldte Lister, saa at man kunde se Af- og Tilgangen i alle Næringsveje. I Mangel af saadant har den ærlige Eutropius Philadelphus*) maat gætte sig frem i sin økonomiske Balance og tage Alting paa en Slump, hvilket foraarsager, at hans gode Plan er bleven temmelig ubrugbar«. Oprettelsen af et »statistisk Bureau« har her, som det synes, foresvævet Suhm.

I samme Hefte-Skrift offentliggjorde Suhm en Fremstilling af det danske Landbrugs Historie i ældre Tid. Her findes bl. a. en Forklaring af Valdemar den Andens

*) Under dette Navn skrev E. Pontoppidan 1759 sin »Økonomiske Balance«.

Jordebog; — det var første Gang, at dette mærkelige Middelalders-Aktstykke fremdroges, og det for det store Publikum paa Dansk.

Kort efter, i 1772, skrev Suhm (Offentliggørelsen fandt først Sted i 1799, efter Suhms Død, ved Nyerup) et Udkast til en ny Regeringsform. Efter Suhms Forfatnings-Udkast skulde Enevælden ophøre og afløses af en indskrænket, konstitutionel monarkisk Regeringsform. Ved Siden af Kongemagten skulde der staa et folkevalgt Parlament, en Stænder-Repræsentation, omfattende de tre Stænder: Bystanden, Landstanden, Gejstligheden. For Adelsstanden forlangte Adelsmanden Suhm ingen særlig Repræsentation. Hver Stand skulde i Parlamentet stemme for sig. »Ingen Skat maa paalægges, ingen Formering eller Forandring ske i Krigshæren til Lands og Vands, ingen Hovedforandring gøres i Landets Økonomi og indvortes Bestyrelse, ingen Betjent afsættes uden Stændernes og Kongens overensstemmende Vilje«. »Disse Stænder udgøre en Samling paa 48 Personer, som stændig [o: bestandig] opholde sig i København, som sidde i 3 Aar og derefter afløses af andre 48 og saa videre, som kan ses af Grundloven«. »De samme Personer kunne ej genvælges før efter ni Aars Forløb«. »De skulle have aarlig 500 Rdlr., som udredes af Valgdistriktet«. »Parlamentet holder sine Møder i Kongens Palais«. »Intet Parlamentsmedlem kan udstødes eller fængsles, uden han overbevises om Bestikkelse«. »Forsøg paa Køb af Stemmer medfører bestandig Udelukkelse fra Valg«. »Ingen maa indsættes i Parlamentet, som har Betjening ved Hoffet eller i Konseilet«. »Tager noget Medlem Salarium af Hoffet, da kunne hans Vælgere votere

ham ud«. Danmark-Norge deles i 16 »Portioner«, hvoraf hver vælger 3 Personer, Ejendomsbesiddere paa Landet, anselige Embedsmænd i Byerne.

Endnu samme Dag da Struensee var styrtet, d. 17. Januar 1772, viste Suhm sin, unegteligt, i Forhold til Tiden, radikale Plan til Guldberg: »Jeg leverede Guldberg min Plan om Regeringens Forandring, men den blev forkastet af ham som vant til Slaveri«, skriver Suhm i sine hemmelige Efterretninger om Kristian VII's Regering. Guldberg kunde ikke bruge Planen, eftersom han stod paa Kongelovens rene Grund; Suhm maatte da stikke Manuskriptet til sig og gemme det, indtil han mange Aar efter gav det til Nyerup, som lod Planen trykke og saaledes røbede Hemmeligheden med dette Forsøg paa at vise Vejen til at indføre en konstitutionel Forfatning; — men denne Offentliggørelse, i 1799, havde nær bragt den hæderlige Nyerup i Forlegenhed; — formaaende Mænd lykkedes det dog at formilde Generalprokurøren. Saa lagde Glemslens Slør sig atter over det mærkelige lille Arbejde, indtil Fr. Schiern i 1872, hundrede Aar efter dets Udarbejdelse, lod det trykke og fortalte dets Historie.

Strax efter d. 17. Januar offentliggjorde Suhm et lille Skrift »Til Kongen«, der som et Lyn slog ned i hele Befolkningen og vakte Genlyd over hele Riget. Med den største Frimodighed tilraabte han her Enevoldskongen: »Jo større Magt, jo større Pligter«, og han nævnte blandt saadanne Pligter: at Regeringen lededes i national Aand, at den gjorde Ret og Skel til alle Sider, at Skattebyrden lettedes eller fordeltes ligeligere, at Luxus-Udgifter indskrænkedes, at Bank- og Handelsforhold ordnedes. »Da skal Enevoldsmagt-

ens Land være Friheds, Glædes, Overflødigheds, Trygheds Land, mer end det frie England selv«. — Brevet til Kongen, der tildels er holdt i en overspændt Tone, har ofte været Genstand for stærkt nedsættende Domme; — disses Ubillighed belyses imidlertid klart i den foreliggende Bog.

Efter gentagende at have udtalt sig om den struenseeske Politik tog Suhm atter fat paa Statsøkonomien, idet han i 1772 udgav sit Skrift »Om Danmarks og Norges Tilstand i Henseende til Handelen«. Han klager her atter over Manglen af en officiel Statistik, kritiserer Handelsforholdene, dvæler særligt ved de københavnske Forhold, udtaler sig om Told, og bemærker her bl. a.: »Maaske det og var nyttigt, at al indenlandsk Told, saa vel for indgaaende som for udgaaende Varer, blev ophævet, thi derved vilde den indenlandske Handel, som er Grunden til den udenlandske, til Skibsfart og til Sømagten, udvides«.

I 1774 udsendte Suhm en »politisk Roman« eller »Statsroman« under Titlen »Euphron«, i hvilken der i en novellistisk Form udvikles de Grundsætninger, en Regent bør følge, — gennemgaaende meget liberale Grundsætninger. Guldberg syntes ikke om Bogen; den var ham for liberal. Derimod var Joh. Bülow, da han nogle Aar senere modtog et Exemplar af Bogen med de 42 Regeringsregler — »Euphron« udkom nemlig, af Forsigtighedshensyn, ogsaa i en Udgave uden de, efter Tidens Forhold, tildels noget radikale Regler — meget glad over den. I sine Optegnelser skrev han: »Jeg var ikke sen med at forelæse min Prins Alt«.

Det var dengang! Nu læses ikke »Alt«, nu læses Intet af Suhm. Længst holdt hans »Udtog i Danmarks,

Norges og Holstens Historie« sig; — men nu er ogsaa denne lille Bog lagt bort. Nyerup, der med stærke Farver udmalede, hvorledes »den seneste Efterslægt« vilde velsigne Suhms Minde, kunde paa den Tid, da han skrev, ikke beregne, hvor ganske og aldeles Tiden vilde løbe fra Suhm. Overbibliothekar Bruun begynder sin Bog med en træffende Paavisning af »den forbavsende Udvikling«, Danmark gennemgik i »Oplysningens Tidsalder«, mellem 1728, Suhms Fødselsaar, og 1798, Suhms Dødsaar, »en saa forbavsende Udvikling, at det kan siges, at Folket ved Tidsrummets Slutning var blevet et helt andet, end det var ved dets Begyndelse«. Men under det nittende Aarhundredes Forløb blev Folket atter et helt andet. Udviklingen har været endnu langt stærkere i vort Aarhundrede, — og et Navn som Suhm synes nu at ligge saa langt tilbage, at det neppe mere kan skimtes. Noget af det Støv, der har lejet sig over det, har den foreliggende Biografis Forfatter villet fjerne. Hans baade lærde og interessante Værk vil ogsaa i Nationaløkonomernes Kreds blive paaskønnet.

A. P.-St.

M. Cl. Gertz: Stat og Statsforfatninger i Oldtidens Hellas. Gyldendal. 162 S. 1898.

Den lærde Filolog er her kommen ind paa et Omraade, hvor man ellers ikke er vant til at træffe ham; et Omraade, hvor han aabenbart ikke desto mindre er hjemme som Faa. Den foreliggende Bog er et ypperligt Arbejde, fortrinlig anlagt, udmærket gennemført,